

Minister-president drs. H.W.M. Schoof
Ministerie van Algemene Zaken
Postbus 20001
2500 EA Den Haag

Datum 4 februari 2025
kenmerk **IENW/BSK-2025/ 30293**
betreft Pleidooi Maatschappelijke Alliantie inzake groene groei en brede welvaart

Geachte minister president Schoof,

Tijdens de jongste formatie heeft de Maatschappelijke Alliantie zich tweemaal¹ tot de Tweede Kamer en de informateurs gericht met een pleidooi voor stabiel, voorspelbaar en toereikend overheidsbeleid op het terrein van klimaat en energie. De kern van onze boodschap: de mondiale (concurrentie-) verhoudingen veranderen in hoog tempo. De Nederlandse economie staat voor forse uitdagingen. Dit raakt onder meer grote industrieën, MKB-ers en agrarische ondernemers, en de werknemers die daar hun brood verdienen. De omslag naar een groene en circulaire economie is de enige kans om toekomstige (brede) welvaart zeker te stellen. Continuïteit in beleid en uitvoering van het klimaatbeleid is daarom van het grootste belang voor burgers, ondernemers en hun gemeenschappen in Nederland.

Nu uw kabinet ruim een half jaar onderweg is, doen wij een dringende oproep aan u.

Het Regeerprogramma vermeldt dat uw kabinet wil werken aan concrete oplossingen voor thema's als bestaanszekerheid, wonen en meer grip op eigen leven en leefomgeving. Het beoogt houvast en zekerheid te bieden en richting te geven, maar ook ruimte te laten voor eigen initiatief en het benutten van kansen. Met slim klimaat-, energie- en industriebeleid wil uw kabinet Nederland verduurzamen én ons verdienvermogen versterken, de Nederlandse energie-afhankelijkheid verminderen, onze positie ten opzichte van ons omringende landen versterken en een aantrekkelijke ruimte creëren voor gezond wonen en werken in ons land.

Uw kabinet werkt nu aan uitvoering van deze voornemens, mede in het kader van de komende voorjaarsbesluitvorming. U staat daarbij voor de opgave om aanvullende maatregelen te nemen om de klimaat- en energietransitie in Nederland op het goede spoor te houden. Wij hopen zeer dat dit leidt tot een aanpak die consistent, stevig, realistisch en uitvoerbaar is, zodat investeringen tot stand komen die de wettelijke doelen dichterbij brengen. Betaalbaarheid, rechtvaardigheid en zekerheid zijn hierbij van cruciaal belang.

Niets doen is namelijk geen optie. Dat is niet alleen een opgave voor uw kabinet. Alle partijen van de Maatschappelijke Alliantie delen deze urgentie en willen met grote

---

¹ Zie voor [beide brieven](#)

inzet hieraan bijdragen. Want wij maken ons grote zorgen: wij vrezen vertraging waar versnelling nodig is.

Veel landen, binnen en buiten Europa, bieden momenteel grote kansen aan bedrijven om binnen hun landsgrenzen schone energie- en industriële productie zonder uitstoot van broeikasgassen te realiseren. Het tempo ligt hoog. Ook in Europa werd in 2023² ruim 30% van de economische groei gerealiseerd door investeringen in de energietransitie. Landen om ons heen investeren stevig in de duurzame economie van morgen met scherpe keuzes om concurrerend te blijven, voor banen en strategische autonomie in energie, voedsel, chemie, staal, vitale grondstoffen e.d. Zij weten: stilstand is achteruitgang. Dat is niet zonder gevolgen voor Nederland: zonder consistent en toereikend beleid verliezen we belangrijke bronnen van brede welvaart, werkgelegenheid en een duurzame leefomgeving, en blijft onze energievoorziening grotendeels afhankelijk van andere landen. Het investeren in de energietransitie is een investering in de toekomst van en voor het Nederlandse bedrijfsleven en de Nederlandse economie en welvaart.

Niet alleen wij zien daarom uit naar de uitwerking van uw voornemens. Of het nu gaat om de grote industrie, het midden- en kleinbedrijf, boeren en tuinders, zelfstandigen, werknemers of burgers en hun energiegemeenschappen: allen hebben nood aan een helder perspectief van uw kabinet. Velen zijn, soms al lang geleden, begonnen met de realisatie van plannen voor energiebesparing, duurzame energie, circulaire innovaties, duurzaam en gezond voedsel en reductie van de uitstoot van broeikasgassen. In 2023 investeerde Nederland 25 miljard euro³ in de energietransitie, grotendeels uit private bronnen. Zij zien kansen, maar ontmoeten ook belemmeringen die u kunt wegnemen. Netcongestie is een showstopper voor veel ondernemers die willen verduurzamen én gemeenten met groeipotentieel om een deel van uw ambitie van 1 miljoen extra woningen te realiseren. Hoge energie- en nettarieven zetten Nederlandse bedrijven op achterstand ten opzichte van buitenlandse concurrenten. Ondernemers die inspeelden op nieuw overheidsbeleid en investeerden in duurzame technologie en opschaling van productie (bijvoorbeeld warmtepompen) dreigen door wisselend beleid failliet te gaan. Voor veel boeren en tuinders is de omschakeling naar een duurzame bedrijfsvoering nog een avontuur met een onzekere afloop. Voor burgers met een bescheiden portemonnee blijft een betaalbare energierekening onbereikbaar onder meer door gebrek aan een alternatief voor de salderingsregeling en stagnatie van collectieve warmtenetten en beschikbaarheid van duurzame warmtebronnen.

Wat te doen?

In de bijlagen treft u een samenvatting van de voorstellen die de voorzitters van de Uitvoeringsoverleggen van het Klimaatakkoord aan uw bewindslieden, verantwoordelijk voor hun sectorale opgave, hebben gezonden, mede op verzoek van minister Hermans van Klimaat en Groene Groei. Ook de voorstellen van de Duurzame Luchtvaarttafel zijn hier opgenomen. Over onderscheiden voorstellen is een goed gesprek mogelijk⁴. Ze dragen allen bij aan de transitie. Wij verenigen ons op voornoemde hoofdlijn: niets doen is geen optie, en bovendien niet gratis. Daadkracht is nodig om op koers te blijven. Overal in het land zijn ondernemers,

---

² [Clean energy is boosting economic growth – Analysis - IEA](#)

³ Investeringsmonitor Energietransitie 2023, SEO, vindplaats toevoegen

⁴ MVO NL, Greenpeace en Urgenda zijn niet betrokken geweest bij de totstandkoming van de voorstellen van de Uitvoeringsoverleggen en hebben op onderdelen een andere positie.

burgers en hun gemeenschappen actief en willen werknemers vooruit. Deze initiatieven en investeringen in bestaanszekerheid en duurzaam verdienvermogen zullen alleen renderen als uw kabinet daarvoor houvast en perspectief biedt met passende randvoorwaarden en politiek leiderschap. En daarom dringen wij erop aan hen tenminste het volgende te bieden:

- Zet de klimaat- en energietransitie met kracht voort, want de internationale concurrentiepositie van zowel Nederland als de EU vraagt om stevig investeren in duurzaam verdienvermogen.
- Kies voor een stevige (ook Europese) inzet ter ontwikkeling en opschaling van de vraag naar duurzaam gemaakte producten, zoals bijvoorbeeld circulaire plastics, slow fashion, duurzaam geproduceerd staal of kunstmest bijvoorbeeld met (groene) waterstof en elektrificatie van mobiliteit.
- Borg ten behoeve van leveringszekerheid en energie-autonomie dat Nederland goed verbonden is met onze Noordwest-Europese burens om voldoende uitwisseling van duurzame energie mogelijk te maken.
- Maak snel heldere keuzes rond nettarieven (zodat onze maakindustrie niet meer te maken heeft met hogere kosten voor elektrificatie en waterstof dan in de buurlanden) en andere factoren die de verduurzaming van waardeketens in Nederland belemmeren.
- Ga ervoor dat iedereen kan meedoen, vooral wanneer mensen aangewezen zijn op collectieve oplossingen. Dit geldt in het bijzonder voor mensen die kampen met energie-armoede. Geef ruimte én roep de steun in van maatschappelijke initiatieven en energiegemeenschappen.
- Geef ruim baan voor opschaling en versnelling van (procedures rond) investeringen in energie-infrastructuur en ontsluiting van duurzame bronnen, bijvoorbeeld voor warmte, de aanpak van de stikstofimpasse, en onorthodoxe maatregelen ter bestrijding van netcongestie. Doe het in 1 keer goed: versterk bij de aanleg van groene energie natuur en landschap, en maak gebruik van natuur en landschap als klimaatbuffer.
- Borg het verdienvermogen voor boeren en tuinders wanneer zij verduurzamen en versterk de kwaliteit van onze bodem, water, natuur en biodiversiteit. Langjarige afspraken en een stabiel investeringsklimaat zijn noodzakelijk om langjarig perspectief voor boeren en tuinders te scheppen. Maatregelen op de korte termijn in het kader van de voorjaarsbesluitvorming moeten dit perspectief ondersteunen.
- Moedig duurzaam gedrag aan in reizen en eten en behoud focus op energiebesparing ten behoeve van een betaalbare energierekening en minder congestie op het elektriciteitsnet.
- Bewaak de uitvoeringscapaciteit bij medeoverheden en netbeheerders, en de realisatiekracht in samenleving en markt. Breng balans in noodzakelijke capaciteit en beschikbare middelen en biedt zekerheid voor de lange termijn. Goede normering, financiële ondersteuning en beprijzing in Nederland en Europa zijn daarbij essentieel om uitvoering te vereenvoudigen en te versnellen.

Tenslotte: te vaak wordt verduurzaming gezien als een belemmering voor welvaart, bestaanszekerheid en autonomie. Het tegendeel is waar. Het klopt dat Nederland in zijn ééntje gevaarlijke klimaatverandering niet kan voorkómen. Daarvoor is internationale samenwerking onontbeerlijk en veel landen gaan ons hierin voor. Nederland hoort hierbij, door verantwoordelijkheid te nemen voor ons aandeel in het halen van gestelde doelen, maar ook als kennisland en aanjager van groene

innovaties en duurzame technologie. Laat dat de bron zijn van onze toekomstige welvaart. Alleen zo kan iedereen profiteren van de vruchten van de transitie.

Wij danken u voor uw aandacht en zijn gaarne beschikbaar voor nadere toelichting en gesprek.

Met vriendelijke groet,

De Maatschappelijke Alliantie

VNO-NCW, MKB-Nederland, MVO Nederland, FNV, CNV, VNG, Aedes, Netbeheer Nederland, TenneT, Gasunie, Natuur & Milieu, Natuurmonumenten, Greenpeace, Urgenda, NVDE, Energie Samen, LTO Nederland, de voorzitters van de 5 Uitvoeringsoverleggen Klimaatakkoord, de Duurzame Luchtvaarttafel en het Nationaal Klimaat Platform

Bijlage brief Maatschappelijke Alliantie

Samenvatting bijdragen van de Uitvoeringsoverleggen

Klimaatakkoord en de Duurzame Luchtvaarttafel

Ten geleide

De Klimaat en Energie Verkenning 2024⁵ laat een gemixt beeld zien. Aan de ene kant blijkt dat Nederland in een betrekkelijk korte tijd het been heeft bijgetrokken. De afspraak die ten grondslag lag aan het Klimaatakkoord van 2019 (49% reductie van emissies van broeikasgassen in 2030 ten opzichte van 1990) lijkt binnen bereik. Anderzijds is helder dat met het huidige beleid de staande verplichting uit hoofde van de Klimaatwet (-55% in 2030) niet gehaald wordt. Daarom is de vraag actueel hoe het kabinet dit wettelijke doel alsnog kan realiseren.

De 5 Uitvoeringsoverleggen (UO-en) van het Klimaatakkoord hebben zich gebogen over de vraag met welk aanvullend beleid de sectorale reductiedoelen binnen bereik zullen komen. Daartoe hebben de voorzitters eind vorig jaar de betreffende bewindslieden per brief geadviseerd. De voorstellen voor aanvullende maatregelen zijn hieronder per sector/UO samengevat. Ook de voorstellen van de Duurzame Luchtvaarttafel zijn hierin opgenomen.

De voorzitters benadrukken, dat in hun ogen de belangrijkste doelstelling van alle voorstellen is dat zij bijdragen aan een robuuste en toekomstbestendige economie. Een economie die opgewassen is voor de grote uitdagingen die op ons afkomen. Klimaatverandering is daar een belangrijke in. Om onze economie weerbaar te maken voor de komst van de gevolgen van deze verandering komen we met deze voorstellen. In onze ogen is de urgentie om deze maatregelen nu te nemen. We willen benadrukken dat uitstel van het doorvoeren van deze maatregelen de Nederlandse economie veel geld gaat kosten. Uit onderzoeken is al gebleken dat netcongestie onze economie vele miljarden kost. Door nu te investeren kan deze onnodige belemmering voor economische ontwikkeling weg worden genomen. Niets doen is niet gratis, nu niet, maar ook op de langere termijn niet.

De overheid kan het niet alleen. Samen met burgers en bedrijven kan Nederland de uitdagingen aan. Een noodzakelijke randvoorwaarde is een voorspelbare overheid. Aangekondigde maatregelen doen soms pijn, maar een onvoorspelbaar beleid doet bij veel ondernemers en burgers het vertrouwen en draagvlak voor maatregelen afnemen. Om die reden vragen de voorzitters van de Uitvoeringsoverleggen met klem om recent geschrapte maatregelen te heroverwegen. Aan de ene kant om de voorspelbaarheid van de overheid te herstellen, aan de andere kant omdat deze maatregelen een grote bijdrage kunnen leveren aan het verminderen van de CO₂-uitstoot. In de diverse sectorale hoofdstukken zullen deze worden benoemd.

Jan-Jacob van Dijk, voorzitter UO Energiesysteem

Nancy Kabalt, voorzitter UO Gebouwde Omgeving

Pieter Litjens, voorzitter UO Mobiliteit

Lodewijk Asscher, voorzitter Duurzame Luchtvaarttafel

Nienke Homan, voorzitter Platform Nationaal Programma Verduurzaming Industrie (NPVI, voorheen UO Industrie)

Donné Slangen, voorzitter a.i. Klimaatoverleg Landbouw en Landgebruik (voorheen UO Landbouw en Landgebruik)

---

⁵ PBL e.a. 2024 verwijzing toevoegen

Voorstellen UO Energiesysteem

1. Maak energiebesparing een topprioriteit

Dat betekent:

- 1.1 Extra subsidie voor isolatie van woningen en gebouwen;
- 1.2 (Versterkte) Handhaving van de energiebesparing bij bedrijven en gebouwen.

2. Meer optimaal gebruik van de bestaande infrastructuur

Het stimuleren van elektrificatie biedt meer mogelijkheden om van het gas af te gaan en over te stappen op duurzaam opgewekte elektriciteit. Dat betekent:

- 2.1 Voor meer elektrificatie is een robuust net essentieel, netverzwaring is dus de eerste prioriteit;
- 2.2 In de periode dat er nog veel sprake is van congestie, dient optimaal gebruik te worden gemaakt van het bestaande net. Dit kan door o.a. het toepassen van nieuwe constructies als energiehubs en het inpassen van meer flexibiliteit in het systeem. Daarnaast kan gekeken worden naar het aanpassen van de betrouwbaarheidseisen op bepaalde momenten;
- 2.3 Maak de energiebelasting gelijk per energie-eenheid. Op dit moment is een kWh elektriciteit zwaarder belast dan een kWh gas. Wanneer dit gelijk getrokken wordt creëert dit een extra prikkel om te investeren in elektrificatie;
- 2.4 Om te voorkomen dat de piek in de infrastructuur te hoog wordt, worden maatregelen getroffen om de grote energievragers tijdens de piekuren af te schalen. Denk aan de publieke laadpalen en eventueel aan warmtepompen en thuisbatterijen;
- 2.5 Meer flexibiliteit bij afnemers ontsluiten door bijvoorbeeld het stimuleren van flexibele inzet van e-boilers, batterijen, etc. Daarbij moet de regeling zo worden ingericht dat het de netcongestie vermindert in plaats van vergroot;
- 2.6 Neem op grond van de uitkomsten van het IBO nettarieven over de betaalbaarheid van het net zo snel mogelijk concrete besluiten.

3. Zorg voor voldoende initiatieven voor duurzame opwek

Dat betekent:

- 3.1 Maak aanleg wind op zee aantrekkelijk door lagere rentelasten te koppelen aan afname van de stroom door grote bedrijven;
- 3.2 Wind op land blijft noodzakelijk voor een stabiel energiesysteem en het verminderen van netcongestie. De afstandsnormen moeten voldoende rekening houden met de gezondheidseffecten vanwege geluid, maar moeten de uitrol van wind op land niet onnodig belemmeren;
- 3.3 Voorkom dat door ruimteclaims van het ministerie van defensie de verdere ontwikkeling van vooral wind op land niet onnodig wordt belemmerd;
- 3.4 Stimuleer meer lokale energiehubs en energiegemeenschappen door het vergroten en verbreden van ontwikkelfondsen voor warmte- en duurzame opwekprojecten;
- 3.5 Maak afspraken met decentrale overheden om hun gezamenlijke bod van rond de 55 TWh te realiseren;
- 3.6 Neem bestaande belemmeringen weg bij aanleg grootschalig zon op dak;
- 3.7 Werk toe naar een CO₂-vrij elektriciteitssysteem in 2035.

4. Bevorder ontwikkeling van de waterstofmarkt

Dat betekent:

- 4.1 Meer en snellere aanleg van waterstofinfrastructuur, inclusief regionale aftakkingen naar de zogeheten cluster 6-bedrijven;

4.2 Zorg dat investeren in electrolyzers aantrekkelijk blijft, bijvoorbeeld door het verstrekken van subsidies;

4.3 Subsidieer niet alleen productie, maar ook de afname van hernieuwbare waterstof;

4.4 Houdt vast aan de RED III plicht voor waterstof in de industrie.

5. CO₂-vrij regelbaar vermogen

5.1 Start tijdig met visievorming omtrent CO₂-vrij regelbaar vermogen voor de periode na 2030, waarin alle alternatieven beschreven worden en nu nog geen enkele techniek wordt uitgesloten;

5.2 Deze visie moet binnen een jaar een vervolg krijgen door een uitvoeringsplan.

6. Tot slot

We willen erop wijzen - evenals het PBL heeft gedaan in het KEV - dat enkele voornemens van het vorige kabinet, die door de huidige coalitie om door hen moverende redenen zijn teruggedraaid, een positieve bijdrage zouden kunnen leveren aan het verminderen van de CO₂-uitstoot. In dat geval noemen we de volgende maatregelen:

1. Verplichtstelling van de hybride warmtepomp;
2. Wijziging energiebelasting door zwaardere belasting van het gas, met name voor de middelgrote en grote gebruikers⁶ en/of een lagere energiebelasting op elektriciteit.

We geven deze maatregelen nogmaals in overweging, vanwege de continuïteit in en voorspelbaarheid van beleid voor de samenleving en het bedrijfsleven, en de positieve bijdrage aan de realisatie van de verplichtingen voortkomend uit de Klimaatwet.

Voorstellen UO Gebouwde omgeving

Eerdere aanbevelingen die vanuit het UO Gebouwde Omgeving zijn gedaan (12 december 2023) en die onverminderd van kracht blijven:

1. **Pak de energietransitie samen met andere opgaven aan**, zoals de materialentransitie, klimaatadaptatie en sociale opgaven binnen wijken.
2. **Zorg dat iedereen mee kan doen**. Zeker huishoudens die kwetsbaar zijn voor hoge energierekeningen, leden van VvE's en huurders in de particuliere huursector. Ondersteuning van huishoudens die in de knel komen met hun energierekening blijft nodig zodat energiebesparing en een betere energetische kwaliteit woning ook voor deze groep binnen bereik is.
3. **Verleid en ondersteun bewoners en gebruikers** met zekere subsidies, laagdrempelige financiering en het voortzetten van de SDE++, ISDE en andere ondersteunende regelingen. Maak dat toegankelijker en versimpel de complexe aanvraagprocedures.
4. **Geleidelijke normering of standaardisering** bij de (ver)koop van een woning of gebouw, geeft extra duidelijkheid en handelingsperspectief.

---

⁶ VNO-NCW en MKB Nederland zijn geen voorstander van deze maatregel.

5. We hebben iedereen nodig: met voldoende middelen voor uitvoering door gemeenten, handhaving en toezicht, een aantrekkelijke sector voor mensen om in te werken en kwaliteitsbanen, maar zeker ook door op te trekken met het maatschappelijk veld en lokale initiatieven.

In aanvulling daarop adviseren we de volgende punten:

- 6. Intensiveer eerder ingezet beleid en borg dat de burgers, werknemers, organisaties en bedrijven kunnen rekenen op langjarig, betrouwbaar en consistent overheidsbeleid.** Door discontinuïteit in beleid zien we momenteel een ongewenste daling van het aantal verduurzamingsmaatregelen, juist op een moment dat we (markt, overheid en consument) eerder onze inspanningen moeten intensiveren om de 2030 doelen binnen bereik te krijgen. Daarvoor is ook een duidelijk blik na 2030 steeds belangrijker. Bovendien is 2025 het laatste moment om de (extra) randvoorwaarden verder in te richten om de doelen voor 2030 te behalen. Immers, uitwerking van deze randvoorwaarden en de effecten van maatregelen kent een aanlooptijd.
- 7. Geef een impuls aan warmtenetten, borg de betaalbaarheid van de energierekening voor de consument en voorkom extra maatschappelijke kosten.** Werk met urgentie aan passend beleid die de huidige stagnatie bij de uitrol van warmtenetten oplost, zoals onder andere ook al aangekondigd in Kamerbrief Randvoorwaarden voor de verdere uitrol van warmtenetten, KGG/87666542. Met daarin specifiek aandacht voor zowel het klantperspectief (die zekerheid wil dat hij/zij structureel niet meer gaat betalen) en (publieke/private) warmtebedrijven (die een positieve business case en investeringszekerheid nodig hebben). Bovendien is continuïteit van warmteprojecten essentieel om ervoor te zorgen dat de kennis en uitvoeringscapaciteit van warmtenetten vanuit de bouwsector en warmtebedrijven behouden blijft.
- 8. Vermindering van de gevolgen van netcongestie.** Versnel enerzijds de procedures rondom netverzwaring en stimuleer anderzijds veel meer flexibiliteit, slimme energiesystemen en eigen gebruik van zonnestroom.
- 9. Structurele aandacht voor burgers die de energierekening niet kunnen betalen.** Maak nog meer gebruik van energiehulpverlening, zoals Fixteams, en ondersteun maatschappelijke initiatieven zoals het grootschalig waterzijdig inregelen. Begeleid bewoners steeds meer naar het uitvoeren van verduurzamingsmaatregelen, zodat men structureel wordt geholpen om de energierekening betaalbaar te maken of te houden.

Voorstellen UO Mobiliteit

“Werk aan handelingsperspectieven voor burgers en bedrijven waarbij aanschaf van elektrische voertuigen en duurzaam mobiliteitsgedrag (financieel) loont.” Dat betekent:

Prioriteit 1: Bevorder de elektrificatie van voertuigen en zorg daarbij voor een dekkend netwerk van laadinfrastructuur

De ingroei van elektrische personenauto's kan de komende jaren worden versneld door:

- 1.1 Korting in de fiscale bijtelling voor elektrische personenauto van de zaak;
- 1.2 Normering nieuwverkoop van zakelijke auto's;
- 1.3 Gewichtscorrectie in de MRB voor elektrische auto's;
- 1.4 Aanschafsubsidie voor nieuwe en gebruikte elektrische auto's.

Verbetering van laadinfrastructuur door:

- 1.5 Versnellen uitrol laadinfrastructuur logistiek en snelladen door onder andere realisatie van 'Stopcontact op Land' bij verzorgingsplaatsen, waarbij het kabinet de volgende maatregelen kan nemen;
- 1.6 Creëren van laadpleinen en laadhubs voor de bouwsector;
- 1.7 Versnellen van normering slim laden op CO₂-vrije stroom, waarbij in wet- en regelgeving wordt geborgd dat toepassingen van slim laden in het publieke en private domein verplicht is.

Prioriteit 2: Bevorder duurzaam mobiliteitsgedrag

Verduurzaming zakelijke mobiliteit

De duurzame reiskeuze moet meer lonen dan de niet-duurzame. Dat betekent:

- 2.1 Zet de fiets op de eerste plaats;
- 2.2 Daarnaast is het van belang om na te denken over een vorm van rekeningrijden. Ondanks dat een meerderheid van de Tweede Kamer zich heeft uitgesproken tegen elke vorm van rekeningrijden, willen we adviseren om die toch serieus in overweging te nemen. Rekeningrijden kan bijdragen aan het op orde houden van de overheidsfinanciën, bijdragen aan het behalen van de klimaatdoelen en bijdragen aan de bereikbaarheid van Nederland;
- 2.3 Duurzaam reizen loont: het is van belang dat de werknemer wordt beloond wanneer hij ervoor kiest om duurzaam te reizen;
- 2.4 Maak thuiswerken aantrekkelijker en laat bedrijven bijdragen aan duurzaam energiegebruik van thuiswerkplek;

Ruimtelijke ordening

2.5 Houd bij de planning van nieuwe woonwijken rekening met de bijbehorende mobiliteitsbehoefte. Bouw daarom zo veel mogelijk bij OV en bevorder de combinatie van wonen en werken in wijken.

Prioriteit 3:

Vervang fossiele brandstoffen door hernieuwbare brandstoffen

Additioneel aan de maximale inzet op de ingroei van elektrische voertuigen is er een mogelijkheid om extra duurzame brandstoffeninzet in 2030. Met de groei van het elektrisch wegvervoer moet de inzet van biobrandstoffen verschuiven naar scheepvaart en luchtvaart.

Voorstellen Duurzame Luchtvaarttafel (DLT)

In het verlengde van de verduurzaming van de mobiliteit in bredere zin wordt vanuit de Duurzame Luchtvaarttafel (DLT) specifiek aandacht gevraagd bij het kabinet voor de volgende punten:

1. Nederland kan samen **met Europese partners** een voorloper zijn in de duurzame luchtvaart. Dit biedt kansen voor zowel de economie als het

behalen van onze duurzame ambities. Door samen te werken in DLT-verband trekken we samen op en doen we voorstellen voor de verduurzaming van de luchtvaart;

2. Maak daarom afspraken (met de DLT) om **de verduurzaming van de luchtvaart te versnellen**. Hiervoor zijn investeringen nodig van zowel de luchtvaartsector als de overheid. Maak gebruik van de DLT en haar partners om het pad naar verduurzaming van de luchtvaart te concretiseren en doelstellingen te monitoren en te bereiken;
3. In het Akkoord Duurzame Luchtvaart is afgesproken dat in 2030 er 14 procent **Sustainable Aviation Fuel** (SAF) wordt bijgemengd in Nederland. Om dit doel te halen zijn nog veel stappen te zetten. De overheid ontwikkelt momenteel een SAF roadmap. SAF zal voor lange(re) afstandsvluchten richting 2050 een energiedrager blijven omdat zero emissie oplossingen naar verwachting tot die tijd niet in voldoende mate beschikbaar zullen zijn. Op dit gebied moeten snel grote stappen gezet worden. Investeer dus in de versnelde ontwikkeling, productie en het gebruik van duurzame brandstoffen in lucht- en scheepvaart, zodat ook deze sectoren kunnen toewerken naar klimaatneutraliteit;
4. Hiervoor moeten **nieuwe (technologie/grondstof-specifieke) productiemethodes** worden onderzocht (o.a. voor biokerosine en synthetische kerosine), moet de productie worden opgeschaald en het gebruik van de brandstoffen worden gestimuleerd;
5. Bevorder de ontwikkeling van **alternatieve duurzame energiedragers**, zoals elektriciteit en waterstof, voor de korte (en op termijn) middellange afstand. Dit draagt bij aan het reduceren van de klimaatimpact van vliegen en stimuleert tegelijkertijd de Nederlandsche economie. Met **Luchtvaart in Transitie** is er, dankzij een bijdrage van het Groiefonds, een uniek onderzoeks- en samenwerkingsprogramma opgetuigd. Het is belangrijk om nu al stappen te zetten zodat deze technologieën na 2030 doorontwikkeld worden, zodat deze snel in de markt geïntroduceerd worden;
6. Zet in op **Europese en mondiale** (politieke) regelgeving en samenwerking op het vlak van **verduurzaming van de luchtvaart**. Europese en mondiale regelgeving en samenwerking zijn nodig om de verduurzaming te versnellen en een zo goed mogelijk level playing field te behouden. De **Clean Industrial Deal** van eurocommissaris Hoekstra biedt kansen voor de gevestigde industrie, maar ook voor nieuwe en innovatieve bedrijven. Daarmee kan Nederland binnen Europa een innovatieve en economische motor zijn van deze noodzakelijke transitie;
7. Bevorder de verdere ontwikkeling van **intermodaliteiten**. Op korte afstanden zijn alternatieven mogelijk voor de luchtvaart, mits er goede en snelle verbindingen tussen de bestemmingen zijn die een geschikt alternatief bieden. Breng samen met de relevante partijen in de mobiliteitssector in kaart wat nodig is om deze intermodaliteiten verder te ontwikkelen en draag hier actief aan bij met investeringen, zoals door het doortrekken van de Noord/Zuidlijn ruimte vrijmaken op het spoor voor internationale verbindingen.

Voorstellen Nationaal Platform Verduurzaming Industrie

De industrie in Nederland levert een grote bijdrage aan de welvaart en leveringszekerheid van Nederland, maar heeft ook een grote CO₂ uitstoot. In het Klimaatakkoord werd afgesproken dat de industrie de grootste bijdrage zou gaan leveren aan de reductie van CO₂ ten opzichte van de andere sectoren. En dat is gelukt. Op basis van het vastgestelde en voorgenomen beleid, en het geagendeerde beleid, verwacht het PBL een broeikasgasemissie door de industrie van 32 tot 41 megaton CO₂-equivalenten in 2030. Dat is een enorme reductie, maar helaas niet genoeg. Er is dus een verdere afname van CO₂ emissies nodig dan met het huidige beleid wordt gehaald. Het Platform Nationaal Programma Verduurzaming Industrie (NPVI) heeft op verzoek van de Minister voor Klimaat en Groene Groei (KGG) een aantal voorstellen voor alternatieve maatregelen geformuleerd. Maatregelen die kunnen helpen om de Klimaatdoelen van 2030 binnen bereik te krijgen. Sinds het Klimaatakkoord is er veel veranderd, en er is meer nodig. Dat betreft vooral een andere aanpak: we moeten van denken in sectoren naar het denken in ketens en hoe die ketens te realiseren. In de bijgevoegde fiches biedt het platform NPVI op vier thema's, te weten CCS, waterstof, elektrificatie en circulariteit voorstellen die in verschillende mate bij kunnen dragen aan het alsnog behalen van de Klimaatdoelen. Grote voorstellen en kleinere, maar allen beogen ze iets positiefs in gang te zetten dat meer dan alleen effect heeft op de genoemde projecten: vertrouwen in het halen van de Klimaatdoelen, vertrouwen in de energiemarkten en vertrouwen in de samenwerking tussen overheden, bedrijven en NGO's en andere organisaties met hetzelfde doel.

De essentie van de voorstellen:

1. Waterstof: Ondersteun de opbouw van de concrete ketens aan projecten (vraag – aanbod– verbinding) en ontwikkel deze projecten aan de hand van een Decision Based Roadmap. Faciliteer deze projectketens met een de-risking instrumentarium voor beleidsonzekerheid, financiering en regulering (vergunningen). Faciliteer de first mover projecten die op korte termijn impact kunnen maken zoals elektrolyzers, import en circulaire processen met een de-risking instrumentarium.

2. CCS: Neem als overheid meer regie op de infrastructuur voor CO₂-transport, want CCS is een groot maatschappelijk belang. Hierbij is tempo een thema: snelle duidelijkheid over spelregels en snelle realisatie van infrastructuur is nodig, zodat bedrijven besluiten kunnen nemen en CCS in 2030 ten minste de bijdrage levert die was gepland. En zorg voor bredere stimulans voor CCS van biogene CO₂, omdat dit sneller emissies verlaagt en volloprisico's van infrastructuur vermindert.

3. Elektrificatie: Het -tijdelijk- mogelijk maken van de continuering van WKK-inzet en ander opgesteld elektriciteitsvermogen met een herstel van de vrijstelling energiebelasting (lastenverlichting) en/of stevige, rendabele vergoeding voor de systeemfunctie (terugdringing netcongestie). Hiermee kunnen veel bedrijven een onderhoudsstop (circa 3-5 jaar) eerder hun elektrificatieplannen realiseren. Beperk netkosten en elektriciteitsstarieven om zo een gelijk speelveld binnen de EU voor Intern gebruik de industrie te creëren. Vergroot bestaande netcapaciteit door meer en slimmer gebruik van data om productie en gebruik op elkaar af te stemmen.

4. Circulair: Creëer een Europese markt voor duurzame producten door vraagcreatie en de mogelijkheid om genoeg duurzame producten te maken. Het als

overheid creëren van marktvraag is cruciaal en levert het meeste resultaat op als dit in Europees verband gebeurt. En bereid je daar als Nederland op voor, en positioneer je goed voor deze grote opkomende markt, door met de sector en relevante ketenpartners aan een opbouwpad voor duurzame koolstofbronnen in materialen te gaan werken.

Voorstellen Klimaatoverleg Landbouw en Landgebruik

Analyse en aanscherping van het Nederlandse Klimaatplan (2025-2035) voor Landbouw en Landgebruik

De Klimaattaafel over landbouw en landgebruik heeft duidelijk gemaakt dat er een dringende behoefte is aan meer perspectief dan het Nederlandse concept-Klimaatplan nu biedt. Hoewel er consensus bestaat over de noodzaak van actie om te sturen op de korte en lange termijn, zijn er ook verschillen in visie op de beste aanpak binnen de Klimaattaafel en in de benodigde maatvoering. Dit position paper biedt aanbevelingen om het concept-Klimaatplan 2025-2035 te versterken, gebaseerd op het meest recente Klimaatoverleg Landbouw en Landgebruik op 28 november 2024.

De Klimaattaafel is het erover eens dat er duidelijke, meetbare klimaatdoelen voor de landbouwsector nodig zijn met toekomstperspectief voor de landbouw in Nederland, en dat zowel jonge als ervaren boeren ondersteuning behoeven bij de transitie naar een duurzamere landbouw. Doelsturing op bedrijfsniveau is een goed instrument, al zijn de twijfels over de effectiviteit van deze maatregel op de kortere termijn. Daarom is het nodig om snel maatregelen te kunnen nemen. Het hanteren van doelen op sectorniveau bevordert een collectieve verantwoordelijkheid en versnelt sector-brede vooruitgang.

Daarnaast ontbreekt het nog aan een langetermijnperspectief, dat perspectief is nodig om de benodigde investeringen te kunnen doen en te kunnen financieren. Het gaat met name om doelen voorbij 2030: concrete restemissiegetallen voor 2040 en 2050 bieden de sector zekerheid en toekomstperspectief. De sector wil klimaatneutraal zijn in 2050, d.w.z. dat de restuitstoot in 2050 gelijk opgaat met de klimaatmaatregelen van de landbouw ten behoeve van de andere klimaatsectoren. Innovatie kan op de langere termijn een bijdrage leveren aan het behalen van de klimaatdoelen. Daarnaast is er brede erkenning voor de bijdrage die biologische koolstofvastlegging (incl. agroforestry) kan leveren aan het behalen van klimaatdoelen.

Het Klimaatoverleg landbouw en landgebruik hecht aan betrokkenheid van de sector en het bieden van handelingsperspectief, gericht op voedselzekerheid en bijhouden van het Nederlandse landschap. Het Klimaatoverleg wil graag benadrukken dat het wegvallen van het Transitiefonds een groot probleem is voor het behalen van de doelen (flankerend beleid, bossenstrategie, veenweiden), het wegvallen van het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) bemoeilijkt het combineren van een integrale lange termijn-benadering met heldere keuzes. Ook benadrukt de Klimaattaafel de noodzaak voor een meer geïntegreerde aanpak van klimaatbeleid, waarbij verschillende beleidsdomeinen nauwer samenwerken: stikstof, mest, natuur

én klimaat. Boeren maken zich zorgen over de haalbaarheid van de doelen en de impact van nieuwe regelgeving op hun bedrijfsvoering.

Milieubeschermingsorganisaties benadrukken de urgentie van klimaatactie en pleiten voor ambitieuze doelen.

Om het Nederlandse klimaatplan te versterken en de transitie naar een duurzame landbouw te versnellen, worden de volgende aanbevelingen gedaan:

1. Ambitieuze en meetbare doelen: Stel heldere, kwantificeerbare en ambitieuze klimaatdoelen vast voor toekomstperspectief voor de landbouwsector voor 2040 en 2050, inclusief de restemissiedoelen voor de landbouw.
2. Als de bossenstrategie en de veenweidestrategie overeind blijven staan is daar de extra financiering voor nodig. Nu is het vasthouden aan deze strategieën niet reëel.
3. Flexibele beleidsinstrumenten: Implementeer een combinatie van beleidsinstrumenten, zoals doelstellingen, CO₂-sturing en eventueel beprijzen en directe ondersteuning, om boeren de ruimte te geven om zich erop voor te bereiden en innovatieve oplossingen te ontwikkelen.
4. Langetermijnvisie: ontwikkel een langetermijnvisie voor de landbouwsector die in lijn is met de klimaatdoelen en die voldoende perspectief biedt voor boeren en andere belanghebbenden. Innovaties op langere termijn kunnen zeker klimaatwinst opleveren; de vraag is of de resultaten voldoende zijn vóór 2030. Biedt de mogelijkheid voor een geïntegreerde aanpak die klimaat koppelt aan andere beleidsdomeinen zoals waterbeheer, milieu, diergezondheid en dierenwelzijn.
5. Kennis en innovatie: Investeer in onderzoek en ontwikkeling om de kennisbasis te vergroten en innovatieve landbouwpraktijken te stimuleren, met name op de langere termijn. Er is ook meer kennis nodig over methaan en lachgas.
6. Rechtvaardige transitie: Zorg voor een rechtvaardige transitie door boeren te betrekken én ondersteunen bij richting een klimaatneutraal Nederland.
7. Internationale samenwerking: Werk samen met andere landen, zoals Denemarken, om kennis uit te wisselen en gezamenlijk oplossingen te vinden voor mondiale klimaatuitdagingen.
8. Een regressieve energiebelasting wordt afgeraden, omdat het niet leidt tot grote stappen om te verduurzamen.
9. De Klimaattafel roept op om aparte afspraken over methaanreductie te maken. Met de ondertekening van de Global Methane Pledge heeft Nederland zich gecommitteerd aan de internationale samenwerking om de mondiale uitstoot van methaan met tenminste 30% te reduceren in 2030 ten opzichte van 2020.
10. De urgentie is duidelijk, de 1,5 graad opwarming is mogelijk al bereikt: wees daarom bereid nu de moeilijke keuzes te maken, anders loopt de stress bij consumenten én boeren nog verder op.
11. Haal inspiratie voor Nederland uit Denemarken: het Deense tripartite akkoord benadrukt samenwerking tussen overheid, sectoren en andere belanghebbenden. Mestvergiftiging speelt in Denemarken een sleutelrol, het draagt bij aan broeikasgasreductie én aan de energietransitie door de productie van groen gas.